

AIŠKINAMASIS RAŠTAS

DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS GĖLO POŽEMINIO VANDENS GAVYBOS GRĘŽINIŲ

ĮTEISINIMO LAIKINOJO ĮSTATYMO PROJEKTO

1. Įstatymo projekto rengimą paskatinusios priežastys, parengto projekto tikslai ir uždaviniai

Lietuvos Respublikos gėlo požeminio vandens gavybos gręžinių įteisinimo laikinojo įstatymo projektas (toliau – įstatymo projektas) parengtas, įvertinus bendruomenių ir kitų asmenų kreipimąsi dėl problemų kylančių siekiant apsirūpinti požeminiu vandeniu ir institucijų taikomų sankcijų už išteklių gavybą neturint gręžinio paso ar privalomo leidimo ištekliams išgauti.

Lietuvoje geriamuoju vandeniu daugiausia apsirūpinama iš požeminio vandens gavybai skirtų gręžinių (toliau – gręžinys). Vadovaujantis Žemės gelmių įstatymo ir Žemės gelmių registro nuostatomis, visi gręžiniai turi būti registruoti Žemės gelmių registre (toliau – ŽGR), tačiau dalis gręžinių dėl įvairių priežasčių yra neregistruoti. Lietuvos geologijos tarnybos prie Aplinkos ministerijos duomenimis, šiuo metu ŽGR yra registruota apie 30 tūkstančių požeminio vandens gavybai skirtų gręžinių, preliminariais duomenimis neregistruotų požeminio vandens gręžinių gali būti tiek pat ar net daugiau. Jei vadovaujantis Žemės gelmių įstatymo 16 straipsnio 2 dalies nuostatomis požeminio vandens išgavimui reikalingas leidimas, ŽGR neregistruoto gręžinio savininkas negali gauti tokio leidimo, vadinasi negali naudoti ir požeminio vandens išteklių. Kol nėra gręžinių įteisinimo tvarkos, požeminio vandens ištekliai iš neregistruotų gręžinių išgaunami nelegaliai. Aplinkosauginę kontrolę vykdančios pareigūnai mokestinio patikrinimo metu tokių gręžinių savininkams skiria baudas, už be leidimo išgautą ir (ar) nedeklaruotą bei nesumokėtą mokestį už išgautus požeminio vandens išteklius, taip pat taiko dešimteriojo tarifo dydžio mokestį ir nurodo gręžinį likviduoti. Neturint duomenų apie visus gręžinius sunku užtikrinti tinkamą požeminio vandens išteklių apsaugą, jų kokybę, planuoti ir (ar) numatyti vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo tinklų plėtros perspektyvas, požeminio vandens išteklių poreikį ateityje. Svarbu pažymėti, kad bet koks prasigręžimas į požeminio vandens sluoksnį laikytinas potencialiu taršos šaltiniu, todėl informacijos apie gręžinius rinkimas ir kaupimas tiek nacionaliniu tiek ir vietos savivaldos lygmeniu yra labai svarbus. Problemos atsiradimo priežastys yra kelios:

1) vykdytos privatizacijos pasekmė;

Po 1990 metų dalis kaimiškų vietovių naudojamos geriamojo vandens tiekimui skirtos infrastruktūros buvo perduota eksploatuoti savivaldybių vandentvarkos įmonėms. Dėl chaotiškai vykusio perdavimo, dalies perimtų požeminio vandens gavybai skirtų gręžinių (toliau – gręžiniai) įrengimą patvirtinantys dokumentai neišliko, kita dalis perimtų gręžinių – galimai galėjo būti įrengti nelegaliai. Nesant lanksčiai gręžinių įregistravimo tvarkai, siekiant nenutraukti geriamojo vandens tiekimo gyventojams, tokie gręžiniai buvo eksploatuojami iki pat šių dienų. 2018 m. liepos 1 d. aplinkosaugos kontrolės funkcijas žemės gelmių išteklių naudojimo srityje perėmė Aplinkos apsaugos departamentas prie AM (toliau – AAD). Pažymėtina, kad būtent AAD vykdyta kontrolė ir išryškino problemos mastą.

2) savivaldybių nepakankamas įsitraukimas;

Vadovaujantis Vietos savivaldos įstatymo, Geriamojo vandens įstatymo ir Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatymo (toliau – Įstatymas) nuostatomis, savivaldybių institucijoms priskirta organizuoti ir koordinuoti geriamojo vandens išgavimą, tiekimą ir nuotekų tvarkymo paslaugų teikimą savivaldybės teritorijoje, o taryboms organizuoti geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros objektų, būtinų viešajam geriamojo vandens tiekimui ir nuotekų tvarkymui, perdavimą ar naudojimą.

Pažymėtina, kad nuostatos, jog geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūra nuosavybės teise turi priklausyti savivaldybei arba šios savivaldybės (savivaldybių) kontroliuojamai įmonei ir, kad vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūra, kuri nuosavybės teise priklauso kitiems asmenims ir yra reikalinga viešajam vandens tiekimui, savivaldybės iniciatyva išperkama savivaldybės (savivaldybių) kontroliuojamos įmonės ar savivaldybės nuosavybės arba sudaromos sutartys dėl geriamojo vandens tiekimo ir (arba) nuotekų tvarkymo

infrastruktūros objektų naudojimo (nuomos, panaudos, jungtinės veiklos ir pan.), įtvirtintos 2006 metais įsigaliojusiam Įstatyme.

Atkreiptinas dėmesys, kad Įstatyme numatyta, jog savivaldybė arba šios savivaldybės (savivaldybių) kontroliuojama įmonė, privalo naudoti ir prižiūrėti nuosavybės teise ar kitaip teisėtai valdomą ir (arba) naudojamą geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūrą ir bešeimininkę infrastruktūrą. Už bešeimininkės infrastruktūros, naudojamos viešosioms geriamojo vandens tiekimo ir (arba) nuotekų tvarkymo paslaugoms teikti, eksploatavimo ir remonto sąnaudas apmoka savivaldybės ir geriamojo vandens tiekėjai ir nuotekų tvarkytojai. Pažymėtina, kad Aplinkos ministerija iš 2014–2020 m. Europos Sąjungos fondų skyrė savivaldybėms ir vandens tiekėjams lėšų geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros inventorizacijai, šios lėšos galėjo būti naudojamos ir bešeimininkio turto inventorizavimui.

Atsižvelgiant į tai, įstatymų nuostatų visuma leidžia teigti, kad savivaldybės turėdamos Konstitucijos ir įstatymų nustatytą sprendimų iniciatyvos, jų priėmimo ir įgyvendinimo laisvę, būdamos atsakingos už savarankiškųjų funkcijų atlikimą, įgyvendindamos minėtus teisės aktus ir užtikrindamos geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų, kaip viešojo intereso paslaugų, teikimo prieinamumą visiems gyventojams, turi teisę ir pareigą perimti minėtą infrastruktūrą, kad būtų užtikrintas minėtų paslaugų teikimas, tačiau infrastruktūros perėmimas vyksta vangiai.

Kita su gręžinių registravimu susijusi aktuali problema, kurią siekiama spręsti pateiktais teisės aktų projektais, tai dalies ŽGR esamų gręžinių aktualių duomenų įrašymas. Sovietiniais metais įrengtų požeminio vandens gręžinių įregistravimas ŽGR buvo atliktas perkeliant gręžinius iš tuo metu pildytų gręžinių kadastro knygų ir neturint aktualios informacijos apie gręžinių savininkus. Gręžinio savininko įrašymas į ŽGR, tais atvejais, kai nėra nuosavybės įrodančių dokumentų, gali užtrukti iki metų ir ilgiau. Atvejais kada gręžinys registruotas ŽGR, tačiau nėra įrašyti gręžinio savininko duomenys, faktinis tokio gręžinio savininkas negali pradėti procedūrų reikalingų leidimui, naudoti požeminio vandens išteklius, gauti. 2018 m. AAD sustiprinus požeminio vandens išteklių naudojimo kontrolę, pastebėta, kad didžioji dalis iš tokių gręžinių išgaunamų požeminio vandens išteklių yra naudojami viešajam vandens tiekimui. Viešasis vandens tiekėjas perimantis ŽGR registruotą, bet neturintį aktualių duomenų apie savininką, gręžinį ir dėl to negalintis gauti leidimo požeminio vandens išteklių naudojimui, yra baudžiamas už išteklių naudojimą pažeidžiant teisės aktų nuostatas. Aplinkosauginę kontrolę vykdančios pareigūnai mokestinio patikrinimo metu nevertina ar savininko nustatymo procedūros *pripažįstat gręžinius bešeimininkiais* yra prasidėjusios ar ne ir tokių gręžinių naudotojams skiria baudas už be leidimo išgautą požeminį vandenį ir (ar) nedeklaruotą bei nesumokėtą mokestį už išgautus požeminio vandens išteklius taikydami dešimterio tarifo dydžio mokestį.

Įstatymo projektu siekiama, kad būtų registruoti visi esami ir naudojami požeminio vandens gręžiniai, sustiprinta požeminio vandens išteklių kokybinė ir kiekybinė apsauga. Tuo tikslu siūloma nustatyti laikiną neregistruotų požeminio vandens gręžinių legalizavimo tvarką, suteikiant galimybę per nurodytą laikotarpį įteisinti turimą gręžinį ir susitvarkyti kitus požeminio vandens išteklius išgauti reikalingus dokumentus, atleidžiant asmenį nuo administracinių baudų ir ekonominių sankcijų už požeminio vandens išteklių naudojimą be leidimo, kol vyks gręžinio legalizavimo procedūros.

2. Įstatymo projekto iniciatoriai (institucija, asmenys ar piliečių įgalioti atstovai) ir rengėjai

Įstatymo projekto iniciatoriai Aplinkos ministerijos Taršos prevencijos politiko grupės (vadovas Vitalijus Auglys, el. p. vitalijus.auglys@am.lt) vyriausioji specialistė Valentina Tuskenytė (tel. +370 695 86821, el. p. valentina.tuskenyte@am.lt); vyriausioji specialistė Judita Vaišnorienė (tel. +370 695 54136, el. p. judita.vaisnorie@am.lt); Lietuvos geologijos tarnybos prie Aplinkos ministerijos (direktorius Giedrius Giparas, el. p. giedrius.giparas@lgt.lt) Teisės ir administravimo skyriaus vedėjas Tadas Gauronskis (tel. (8 5) 233 7715; el. p. tadas.gauronskis@lgt.lt).

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami įstatymo projekte aptarti teisiniai santykiai

Žemės gelmių įstatymas nustato, kad visi gręžiniai privalo būti registruojami Žemės gelmių registre. Vadovaujantis Aplinkos ministro 1999-12-23 įsakymu Nr. 417 „Dėl Lietuvos aplinkos apsaugos normatyvinio dokumento „Požeminio vandens gavybos, monitoringo ir žemės gelmių tiriamųjų geologinių gręžinių projektavimo, įrengimo, konservavimo ir likvidavimo tvarkos aprašas“ (LAND 4-99) patvirtinimo“ (toliau – Aplinkos ministro 1999 m. gruodžio 23 d. įsakymas) Nr. 417 patvirtinta tvarka, kuri taikoma tik naujai įrengiamiems gręžiniams, gręžiniui įrengti rengiamas projektas, įrengus gręžinį išduodamas gręžinio pasas, o gręžinys įregistruojamas Žemės gelmių registre. Tuomet, Žemės gelmių įstatymo nustatytais atvejais asmenys, požeminio vandens išteklių išgavimui, turi gauti Lietuvos geologijos tarnybos prie Aplinkos ministerijos išduotą leidimą ir vadovaujantis Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymu, kuriame nustatyta, kad mokesčio mokėtojai yra fiziniai ir juridiniai asmenys, išgaunantys šiuo įstatymu apmokestinamus valstybinius gamtos išteklius, kuriems išgauti reikalingas Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymo, kitų teisės aktų nustatyta tvarka išduotas leidimas, mokėti mokesčių už gamtos išteklius.

Šiuo metu nėra tvarkos, nustatančios kriterijus, kuriais vadovaujantis gėlo požeminio vandens gavybos gręžinys, įrengtas nesilaikant Aplinkos ministro 1999 m. gruodžio 23 d. įsakymu Nr. 417 nustatytų reikalavimų, būtų registruojamas Žemės gelmių registre. Požeminio vandens išteklių išgavimas iš tokių gręžinių laikytinas neteisėtu.

Pagal Lietuvos Respublikos geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatymo (toliau – Įstatymas) nuostatas, geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūra, skirta viešajam geriamojo vandens tiekimui ir nuotekų tvarkymui, nuosavybės teise turi priklausyti savivaldybei arba viešajam geriamojo vandens tiekėjui, išskyrus šiuos atvejus (16 str. 4 d.):

- kai infrastruktūra, nuosavybės teise priklauso kitiems asmenims ir yra reikalinga bei tinkama viešajam geriamojo vandens tiekimui ir (arba) nuotekų tvarkymui, turi būti savivaldybės institucijos iniciatyva perduodama savivaldybei arba viešajam geriamojo vandens tiekėjui vadovaujantis Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros objektų išpirkimo tvarkos apraše nustatyta tvarka. Jeigu dėl geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros išpirkimo ir perdavimo savivaldybės arba viešojo geriamojo vandens tiekėjo nuosavybėn susitarti nepavyksta, savivaldybės institucijos iniciatyva turi būti sudaromos sutartys dėl geriamojo vandens tiekimo ir (arba) nuotekų tvarkymo infrastruktūros naudojimo (nuomos, panaudos, jungtinės veiklos) ir geriamojo vandens tiekimo ir (arba) nuotekų tvarkymo paslaugų teikimo (Įstatymo 16 str. 6 d.);

- kai dėl infrastruktūros perdavimo ir (arba) jos naudojimo sąlygų susitarti nepavyksta, geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros naudojimo sąlygas ir tvarką nustato teismas (Įstatymo 16 str. 8 d.).

LR Vyriausybės 2007 m. sausio 29 d. nutarimu Nr. 88 „Dėl geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros objektų išpirkimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ patvirtinto Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros objektų išpirkimo tvarkos aprašo 24 punkte įtvirtinta, kad „<...> šalims susitarus, infrastruktūros objektas gali būti perduotas savivaldybės arba viešojo geriamojo vandens tiekėjo, paviršinių nuotekų tvarkytojo nuosavybėn neatlygintinai“. Vadovaujantis šiomis nuostatomis, vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūra nuosavybės teise turi priklausyti savivaldybei arba šios savivaldybės (savivaldybių) kontroliuojamai įmonei, o jei susitarti nepavyksta, dėl geriamojo vandens tiekimo ir (arba) nuotekų tvarkymo infrastruktūros naudojimo turi būti sudaromos sutartys (nuomos, panaudos, jungtinės veiklos).

4. Kokios siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama

Siūloma numatyti laikiną tvarką ir sudaryti galimybes asmenims turintiems neregistruotus gręžinius, įregistruoti juos Žemės gelmių registre, ir vadovaujantis teisės aktuose nustatytais

reikalavimais gauti požeminio vandens išteklių išgavimui reikalingą leidimą šiuo laikotarpiu netaikant administracinių ir ekonominių sankcijų.

Tikimasi, kad siūloma laikinoji gręžinių registravimo tvarka ir atleidimas nuo administracinės atsakomybės už požeminio vandens išteklių naudojimą be leidimo padės identifikuoti ir suregistruoti visus esamus ir naudojamus gręžinius, taip pat padės užtikrinti požeminio vandens išteklių kokybinę ir kiekybinę apsaugą, geresnį viešojo vandens tiekimo planavimą ir geriamojo vandens kokybę, mokesčių už požeminio vandens išteklių naudojimą deklaravimą ir sumokėjimą.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai (jeigu rengiant įstatymo projektą toks vertinimas turi būti atliktas ir jo rezultatai nepateikiami atskiru dokumentu), galimos neigiamos priimto įstatymo pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta

Priėmus projektą bus suregistruoti gėlo požeminio vandens gavybos gręžiniai ir užtikrinta požeminio vandens išteklių kokybinė ir kiekybinė apsauga.

Priėmus projektą neigiamų pasekmių nenumatoma.

6. Kokią įtaką priimtas įstatymas turės kriminogeninei situacijai, korupcijai

Priimtas įstatymo projektas įtakos korupcijai ir kriminogeninei situacijai neturės.

7. Kaip įstatymo įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai

Priėmus įstatymo projektą bus sudarytos palankios sąlygos įsiteisinti turimus neregistruotus gėlo požeminio vandens gręžinius, ir gauti požeminio vandens išteklių išgavimui reikalingą leidimą. Ūkio subjektams administracinė našta nepadidės, kaip tik jiems bus sudarytos sąlygos ir laikina tvarka įteisinti naudojamus gręžinius netaikant sankcijų.

8. Įstatymo inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios

Kartu su įstatymo projektu teikiamas Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymo Nr. I-1163 6 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas (toliau – Mokesčių už išteklius pakeitimo įstatymo projektas) ir Lietuvos Respublikos geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatymo Nr. X-764 13, 14 ir 16 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas (toliau – Geriamojo vandens tiekimo pakeitimo įstatymo projektas).

Mokesčių už išteklius pakeitimo įstatymo projektu siūloma požeminio vandens (išskyrus mineralinį vandenį) ištekliams nustatyta koeficientą 10 sumažinti iki 2.

Vadovaujantis Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatymo nuostatomis, savivaldybei arba jos kontroliuojamai vandens tiekimo įmonei nustatyta pareiga perimti savo nuosavybėn geriamojo vandens tiekimui reikalingą infrastruktūrą, tačiau pastaruoju metu pastebima, kad nesant konkretaus termino toks perėmimas vyksta vangiai. Atsižvelgiant į tai, Geriamojo vandens tiekimo pakeitimo įstatymo projektu (keičiamas 16 straipsnis) siūloma nustatyti 3 metų terminą per kurį savivaldybė arba jos kontroliuojama vandens tiekimo įmonė perimtų iš bendruomenių ar kitų asmenų geriamojo vandens tiekimui reikalingą infrastruktūrą. Tikimasi, kad siūlomi pakeitimai padės užtikrinti geresnį viešojo vandens tiekimo planavimą ir geriamojo vandens kokybę. Taip pat siūloma Geriamojo vandens tiekimo pakeitimo įstatymo projekte (keičiamuose 13 ir 14 straipsniuose) atsisakyti nuostatų dėl geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įmonių reorganizavimo sujungimo būdu ir taikyti abu Civiliniame kodekse nustatytus įmonių jungimo būdus.

9. Ar įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, o įstatymo projekto sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka

Įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų.

10. Ar įstatymo projektas atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus

Įstatymo projektas atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus.

11. Jeigu įstatymui įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų, – kas ir kada juos turėtų priimti

Priėmus įstatymo projektą ir siekiant užtikrinti tinkamą normų įgyvendinimą, aplinkos ministras turės priimti neregistruotų gėlo požeminio vandens gavybos gręžinių įteisinimo tvarką ir nustatyti paraiškos dėl gėlo požeminio vandens gavybos gręžinio naudojimo formą, Lietuvos geologijos tarnyba prie Aplinkos ministerijos turės patvirtinti gręžinio paso formą.

12. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymui įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais)

Įstatymo įgyvendinimui papildomo valstybės lėšų poreikio nenumatoma.

13. Įstatymo projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados

Įstatymo projektas derintas su visuomene ir suinteresuotomis institucijomis, paskelbiant Lietuvos Respublikos Seimo teisės aktų informacinėje sistemoje.

14. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiam projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis

„Žemės gelmių registras“, „požeminio vandens ištekliai“, „leidimai“, „gėlo požeminio vandens gręžiniai“.

15. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai

Nėra